

Jakab Gábor

Tűz Tamás első költői korszaka

„Ülök egy sziklán és hallgatom a tengert. Nemcsak azt, amely előttem háborog szikrázó tarajú hullámaival, hanem a bennem egyre csendesedőt is. Lenyűgöző és tragikus mindkettő. Valaki - talán a „fényre segítő angyal” - kilép a vízből a bársonyos fűvenyre. Ázott hajú kerub. Lerázza bőréről a mélybehúzó hatalmakat s átadja magát a magasból érkező sugallatoknak. Elmondjam-e neki, amit most gondolok? Végigvezessem-e azon a láthatatlan hídon, amely ettől a sziklától a bölcsőmig vezet? Meg se értené, s talán nem is érdekelné. Mégis elmondom. Nem neki, hanem a tengernek, magamnak és a csillagoknak. Fűnek, fának.”¹

Így kezdődik Tűz Tamás önéletírása, mely az 1976-ban megjelent *Hová tűntek a szitakötők?* című kötetében található „az elszállt ifjúság nyomában” alcímmel. Ez a visszaemlékezés 1943-ig vezet el az olvasót. Ekkor hívják be tábori lelkésznek a fiatal papot, s kerül a frontra, majd fogságba.

Ha Tűz Tamás a *hadifogságig* írta meg önéletírását, mi is értelmezhetjük úgy, hogy addig tart *első költői korszaka*. Ezt a feltevésünket támasztja alá, hogy az 1978-ban megjelentetett *Aranyrét utca* című kötete, melyet az ifjúságnak ajánl, szintén erről a korról szól.

Győrött született 1916-ban. Eredeti neve Makkó Lajos. Már felszentelt katolikus pap, mikor meg meri mutatni verseit a Győrben élő neves katolikus költőnek, Harsányi Lajosnak. Az ő javaslatára *változtat nevén*.

„Aztán legnagyobb csodálkozásomra kijelentette, hogy ezzel a névvel, mármint Makkó Lajos, nem lehetek híres költő, vagy csak nagyon nehezen. Tehát válasszak új, költőibb nevet. Beleegyeztem. De aznap nem tudtuk eldönteni, milyen nevet is válasszak. Elhatároztuk, hogy másnap új javaslatokkal állunk elő. Hazafelé menet a Kálvária - és Lóvonat - utca sarkán egy név lobbant agyamba: Tűz Tamás!

---

¹ Tűz Tamás, *Hová tűntek a szitakötők?*, London, 1976, (Amerikai Magyar Írók) p. 259.

Másnap fölmentem ismét Harsányihoz. Akkor már neki is megvoltak a nevei. Elsőszámú ötlete ez volt: Hold Ábel. Megdermedtem. Hold? - és még hozzá: Ábel? Ez lehetetlen. Sápadtan egy karosszékre hanyatlottam. Leolvasta arcomról az elképedést, s azt javasolta bízunk a szerencsére a dolgot. Előhozta cilinderét, s beletettük a két nevet. A húzást is rám bízta. Egy röpke fohász hagyta el ajkamat s remegő kézzel nyúltam a kalap fenekére. Kihúztam az egyik papírszeletet s anélkül, hogy megnéztem volna, odatartottam a Mester szeme elé. Tűz Tamás - olvasta le róla rezzenéstelen hangon. Amikor ezt a történetet egy Rómában végzett, tudós papbarátom meghallotta, így szólt: *Miért éppen Tűz Tamás? Miért nem Víz Vazul?*”²

Győrben a bencések gimnáziumában tanult.

„Hogy rátérjek írói pályafutásomra, meg kell vallanom, hogy *kezdetben nem az irodalom vonzott leginkább. Jó darabig azt sem tudtam, mi fán terem. Ezt a jódarabot életem első évtizedére értem. Még meséket sem olvastam. Inkább a játék érdekelt.*”³

„*A versírásra csak serdülő koromban adtam a fejemet, amikor minden valamirevaló diák verset ír. Harmadikos gimnazista voltam, amikor meghalt egy kedves tanárunk, az ő temetésére írtam egy siratóéneket. Aztán egy dicsőítő ódát Szent Ágostonhoz. Tüstént be is küldtem őket a Zászlónkhoz, amelynek Fakadó rügyek című rovata mindenki előtt ismeretes. Nos, a szerkesztői üzenetek között hamarosan ez a sor ütötte föl a fejét: „M. L. Győr. Intenzív, mély érzések fakadnak szívedben. Fejlődj!” Ezután a lakonikus rövidségű buzdítás után nyolc évig nem írtam verset. Egyszer ugyan még egy iskolai dolgozatban megkíséreltem jelét adni költői tehetségemnek és egy tájleírásba becsempésztem ezt a két sort:*

„Száll a hó, hull a hó,

Lassan, lassan vastag lesz a takaró.”

S mi történt? Imádott magyar tanárom, Schnattner Szigfrid, kíméletlenül aláhúzta piros ceruzájával ezt a gyönyörű mondatot s kijelentette, hogy egy komoly prózai dolgozatban nem illik bele ez a felelőtlen lírai észrevétel.”⁴

---

2 u.o. p. 310.

3 u.o. p. 282.

4 u.o. pp. 302-303.

A gimnáziumból a Hittudományi Főiskolára került. 1939-ben szentelték katolikus pappá. A győri szeminárium tanulmányi vezetője Közi - Horváth József, aki lapokat szerkesztett, publikált s erősen politizált. Tűz bevallása szerint a három transzcendens érték, az igazság, a jóság és a szépség közül, leginkább a harmadik keltette föl érdeklődését a főiskolán. **Az esztétika bűvölte el. Harmadikos teológus, 21 éves, mikor újra verseket kezd írni.**

„ Akkor is csupán egy véletlen esemény folytán. Egy idősebb társam beinvitált cellájába s föltárta előttem titkait: a verseit. Elárulta azt is, hogy közülük már több megjelent különböző álneveken. Írásainak közléséhez ugyanis az előjárók engedélyét kellett kikérni. Amíg a verseket olvastam, az a gondolatom támadt, hogy ilyen verseket talán én is tudnék írni.”⁵

Ekkor írja első verseit Mécs László mintájára. A szemináriumban Harsányi Lajos, Sík Sándor, Mécs László verseit ismerhette meg, de az igazi indíttatást Prohászka Ottokártól kapta. Új fordulatot jelentett számára Kosztolányi Dezső Modern Költők című versfordítás kötetének olvasása. *„ Ez a fordulat nem eszmei, hanem esztétikai síkon zajlott”* - mondja magáról.

Nagy hatással volt rá **Babits Mihály**. Különösen a Pávatollak, az Amor Sanctus, és az Isteni Színháték fordításai. Pappá szentelése után döbbsent rá, már nem kell előjárói engedély versei közléséhez. **Az aradi Vasárnap közli először verseit.** Ekkor merészkedett el először **Harsányi Lajoshoz**. Erre így emlékezik vissza: *„Harsányi figyelemmel olvasta a verseket. Amikor végzett velük, rám emelte kerek szemét s ennyit mondott: Fiam, úgy látom, ön egész jól versel. Számomra ez a viszonylagosan szürke mondat is egy egész világot jelentett.”⁶*

Harsányi segítségével közlik verseit a **Nemzeti Újságban, Életben, Képes Krónikában, Vigiliában.** Zilahy Lajos és Móricz Zsigmond új folyóirata a **Híd** második számában közli Panaszos ének a szépséghez című versét. Tűz Tamás a nyugat elismerését próbálta kivívni. **Később is szívesen sorolta magát a Nyugat negyedik nemzedékéhez.** Valójában az **Illyés Gyula** szerkesztette **Magyar Csillag** közölt tőle verseket 1944 áprilisában. Az Ének a furcsa narancsról című vers megjelenése után a **Vigilia állandó munkatársa** lett. Gyakran járt fel Budapestre a lap szerkesztőségi összejöveteleire a Centrál Kávéházba vagy a Károlyi-kert közelében lévő Darling

---

5 u.o. p. 303.

6 u.o. p. 310.

Eszpresszóba. Itt találkozott Szabó Magdával, Nemes Nagy Ágnessel, Vajda Endrével, Birkás Endrével, Possonyi Lászlóval, Just Bélával, Bóka Lászlóval, Rónay Györggyel, Thurzó Gáborral, Toldalagi Pállal, Pilinszky Jánossal, Végh Györggyel, Gerézdi Rabánnal, Urbán Ernővel, Weöres Sándorral és más korabeli írókkal. Mándy Ivánra külön visszaemlékezik: „Ilyen alkalmakkor Mándy Iván, a „mándyzmus” nevű elbeszélő modor megalapítója, csöndesen elmosolyodott, amint a kis pohár ürmöst kortyolgatta s szerényen megjegyezte: Istenem, milyen üres is lehet egy költemény! Igazad van, - szóltam meggyőződéstelenül, mivel senkit sem szeretek megbántani.”⁷

Pappá szentelése után Szomád község, Győr, majd a Komárom megyei Ágostyán voltak az állomáshelyei. Ez utóbbit különösen szerette. A falu a Vértesben helyezkedett el. Így beszél erről:

„ Az alattunk elterülő virágos rét volt a nyitány a hegyek koszorújához, amely innét nyújtózott mind messzebbre és magasabbra. Hogy a díszleteket is megemlítsen: nem hiányzott a kanyargó patak sem, a partján álmodozó hórihorgas jegenyékkal, a csobogó habokon átszőkellő nyurga őzekkel, a növendék dombokon pelyhedző szőlőkkel, gyümölcsösökkel, s nem utolsó sorban a vidék fölött őrködő templom sárga bóbítájával. Mindezt csak azért írom le ilyen részletesen, hogy megadjam a háttérét első verseimnek, amik ebből a tájból nőttek ki.”⁸

Hogy milyenek ezek a versek? Két verseskötet tartalmazza ezen időszak termését. Mindkettő a Vigilia kiadásában jelent meg. 1941-ben Tiszta arannyal, 1943-ban Két tenger közt címmel.

Tiszta arannyal (Vigilia, Bp., 1941)

Kemenes Géfin László „Halálos szójáték; Bevezetés Tűz Tamás költészetébe” címmel 1976-ban jelentette meg az eddig készült legátfogóbb elemzést Tűz Tamás költészetéről. Kemenes Géfin Tűz Tamás költészetét három szakaszra tagolja. Az általunk most tárgyalt első korszakot szerinte a pásztorköltők idillikus természetszemlélete jellemzi, de nincs jelen az ókorból jól ismert sóvárgás az elmúlt aranykor után. Nincs jelen, hiszen Tűz szerint a világ egész és

---

7 u.o. p. 311.

8 u.o. p. 307.

romlatlan. Édeni, bűnbeesés előtti állapot található a költeményekben. A költő kozmikus áhítata, bensőséges kapcsolatot létesít az Isten s a teremtett világa között. Mindehhez szituációt teremt, a drámai mozgásokat lírában oldja. Hagyományos, cselekményközpontú lírának nevezhetjük ezt a versírási technikát. **Az első kötet címadó verse a Tiszta arannyal:**

Tiszta arannyal

*„Hajnali köddel illan az álom,
reggeli nappal szembetalálom
én magamat.*

*Ébred az égbolt, kék tejüvegén
áttör a békés reggeli napfény
áhítata.*

*Fürge patakként csurran a számra,
víg csobogással hull a ruhámra
friss zuhatag.*

*Elkeverődik barna hajammal
s megkoronázza tiszta arannyal
homlokomat.”*

Az ébredés szituációját teremti meg a költő. Üde, reggeli pillanat felvillantja a földi éden boldogságát. A lírai én s rajta keresztül a Föld természetes módon részesül Isten kegyelméből. Nem emberi tulajdonságokkal ruház fel élettelen dolgokat a költő, mint a romantikus versekben szokás. „Az áhítat, amelyet a költő lelkében Isten ébresztett, kicsapódik az egész külvilágra, azt most már magától bearanyozva.”⁹

---

9 Kenemes Géfin László, Halálos szójáték. Bevezetés Tűz Tamás költészetébe, Hely nélkül, 1976, p. 17.

Két tenger közt (Vigilia, Bp.,1943)

Az 1943-ban megjelent Két tenger közt című kötetet Vas István méltatta a Vigilia 1943/8. számában. A kötet nyitó verse az Egyszerű vágyakozás:

Egyszerű vágyakozás

*„Jobb volna írni lassú gyertya mellett
vagy künn a hegyben, hulló lomb alatt,
Hol száll a szélben suhanó lehellet,
kakukkfű, pitypang és fürge felleg,
mindig iramló, mindig egy alak,
hol lenn a lankán víg bocik legelnek,
anyjuddal tán, ki már háromszor ellett,
mindig vidám és borzas borjakat,
jobb volna írni vaskos tölgyfa mellett,
hol mint a makk,*

*megérett már a csönd s a fűre omlott,
hol a magány kék füstként lengedez
s tompán kigyull az aggostyáni dombok
zöld tomporán végigvonul kibontott
övvel, zordan, akár egy szerzetes,
a vén idő, susognak lenn a csontok
s ruhátlanul királyok és bolondok
lebegnek el s furcsa dal zengedez,
hol ódon képre hajlanak a lombok
s ébredéz*

*alattuk őrizvén a lomha nyáját,
Szent Vendel is, körötte görbe kos,*

*tinó, tehén harapdálja a tájat,
zöld meszességbe illan ember, állat,
míg csöndesen a rét fűvén tapos,*

*hol halk színekkel festené a vásznat
Lukács, a festő, barnával a fákat,
késsel a kék eget, s az illatos
mezőre vígan festené a nyáját,
hol csillagos*

*estéken csak a régi lámpa égne
s gyújtatlanul és illetlenül,
mint végtelen tűz hömpölyögne égve
jobb volna írni lassan, egyedül
fölnézni csöndben a Göncölszekérre,
hol habléány ül gyöngyszínű fehérbe
a kék csillagok gurulnak kerekül,
parttalan számok dallama zenélne
langy elemül*

*Keveredve az angyalok karába,
hol Rafael vezetne lassudan,
világtalant a mennybolt kék tavára,
hol angyalok suhognak és a pára
mint őselem alattuk elsuhan,
vas, kő, hegyek s a csillagok karáma
alámerül, mint távolodó gálya,
hol új tenger lobog s miként a hattyúdal,
a véges égnek halkuló határa
alázuhan.*

Vas István a vers kapcsán dicséri Tűz Tamás képteremtő képességét. Szerinte képei távol vannak mindenféle különségtől és merészségtől: „Valami ujjongó szokványosság van bennük, amely éppen azon látszik örvendezni, hogy a világ egyáltalán nem fantasztikus, hanem olyan, amilyennek hisszük és megszoktuk.”¹⁰ Vas szerint **praeraffaelita derű** jellemzi a verseket még akkor is, ha bánatos hangulat jelenik meg elvétve. **A második kötet értékelését Vas István így foglalja össze:** „Költészetének egyelőre nincs is más gondolati eleme, mint a katolicizmus, de ez sem annyira a szenvedélyes gondolkodók katolicizmusa (holott szonettet írt Dantéről és Aquinói Szt. Tamásról), inkább a képfestő Lukácsé és a középkori üvegfestőké... Gondolati nyelvre lefordítva katolicizmusa alig több belenyugvásnál az élet és a halál összhangjában és szenvedélytelen, finom nosztalgia ennek az összhangnak forrása után. Lényege képeinek megválogatásában és illeszkedésében érezhető.”¹¹

Kemenes Géfin László szerint az **első korszak kulcsverse az Aquinói Szent Tamás:**

Aquinói Szent Tamás

*Zenél a durva kő a néma falban
a mész fehérebb, mint a pergament,
az íródeszkán duruzsol a Dallam
s a négyszög völgyein lassan elkereng.*

*Ezt Szent Tamás, ki csöndben dómot épít.
Kigyúl az ész és könnyed ívbe fut.
A tornyokat fölhúzza, lám, az égig
s a rózsablakon dereng a kék tejút.
Két ív között a Szellem és a Mérték
roppant erői néma harcra kelnek
s a zárókőn a Csillag tündököl.*

A táj halvány hajóján száll a kék ég,

---

10 Vas István, Tűz Tamás, Két tenger közt, in: „Vigilia”, 8 (1943), pp. 318-319.
11 u.o.

*köröskörül ezüst olajfakertek
s szelíden néz egy hófehér ökör.*

Szent Tamás kiköveteli magának a kötött szonett formát. Egyszerre van jelen a versben a statikusság és a szárnyalás. Minden versszak utolsó sorában találunk pihentető kapaszkodókat. A négyszög, a rózsablak, a zárókő, a szelídség; a nyugalom, a már létrehozott emberi produktum eredményeit mutatják. Csak így statikus állapotban lehetséges a nagy intenzitású, beható szellemi kapcsolat az Istenséggel. Így a durva kő is zenél, de a zene az égből száll alá.

A vers egyszerre beszél a dómépítésről és a Summa Theologiae írásáról. Az emberi próbálkozásokról és az isteni világ összefoglalásáról.¹² Tűz Tamás költészete akkor változik, mikor hangsúlyosabb lesz az emberi próbálkozás kifejezése, valamint mikor a statikusság elmarad, a képek megmozdulnak, de a szellemi kapcsolatra Istennel továbbra is igényt tart. Ez jóval megnehezíti, de izgalmasabbá is teszi a formába öntést.

1943-ban kerül Tűz Tamás a frontra, majd orosz fogságba. Szerepelt a Bóka László által szerkesztett, 1947-ben megjelent *Magyar mártír írók* című antológiában. Rónay György így búcsúzott elveszettnek hitt barátjától: „Különös iróniája a sorsnak, hogy háborúban pusztult el - tábori lelkész volt - ez a költő, aki a szeretet és megértés melegét hirdette s az élet szelíd látványait szerette; e költő, ki harcot legfeljebb csak önmagával akart vívni: fegyverek lármája közepette lelte halálát.(...) Lírája abba a mély dunántúli költői és katolikus hagyományba kapcsolódik, melynek legérettebb dallamait Harsányi Lajos szólaltatta meg, s melyben együtt él Berzsenyi és Kisfaludy tradíciója a pannóniai parókiák és népi katolikum hangulatával. Innét indult el Tűz Tamás, s a Két tenger közt utolsó verseiben egyre határozottabban közeledett ahhoz a misztikus lírához, melyben a lélek éjszakájától a megváltó Fény felé törekvő lélek küzdelmei tükröződnek. Ezt az ígéretét tiporta el a háború.”¹³

Rónay György kiválóan összefoglalta Tűz induló költészetének, az első korszaknak a karakterét.

---

12 Kemenes Géfin részletesen értelmezi a verset munkája 18-22 oldalán.

13 Pomogáts Béla, Leheletnyi öröklét, in „Somogy” 3 (1985), pp. 51-52.

1947-ben egy másik ember tér vissza a fogságból, így új korszak kezdődik költészetében. Hazaérkezése után a katolikus papok a korban megszokott életét élte. Nagyon keveset publikálhatott, s amikor az 1956-os forradalom leverését követően forradalmi verseket kerestek nála a házkutatás során, elhagyta az országot.

Rónay László megjegyzi, hogy akik ismerték teljesen érthetetlennek, váratlannak vélték, hogy 1956-ban ő is emigrált.¹⁴ Az ország elhagyása után Kanadában telepedett le, de több évig élt Kaliforniában, és Rómában is hosszabb időszakokat töltött (1967, 1970-71). Utolsó lakhelye a kanadai Scarboro-ban volt.

---

14 Rónay László, in „Kritika”, 10 (1983). pp.34-35.